

14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.

4. Фігурний Ю. Концепт «Русского міра» – важливий чинник гібридної війни супроти України // Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол. : П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : «МП Леся», 2016. С. 423–440. URL : https://www.academia.edu/30774680/Агресія_Росії_проти_України_історичні_передумови_та_сучасні_виклики_П_П_Гай_Нижник_керівник_проекту_упоряд_і_наук_ред_авт_кол_П_П_Гай_Нижник_Л_Л_Залізник_І_Й_Краснодемська_Ю_С_Фігурний_О_А_Чирков_Л_В_Чупрій_К_МП_Леся_2016_586_с.

5. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол. : П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : «МП Леся», 2016. С. 586. URL : https://www.academia.edu/30774680/Агресія_Росії_проти_України_історичні_передумови_та_сучасні_виклики_П_П_Гай_Нижник_керівник_проекту_упоряд_і_наук_ред_авт_кол_П_П_Гай_Нижник_Л_Л_Залізник_І_Й_Краснодемська_Ю_С_Фігурний_О_А_Чирков_Л_В_Чупрій_К_МП_Леся_2016_586_с.

Ірина НЕЧТАЙЛО

професор кафедри соціології
та психології Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
доктор соціологічних наук,
професор

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 р., призвело до суттєвих змін у функціонуванні всіх соціальних інститутів українського суспільства, спричинивши кризові стани у кожному з них. Викликана війною криза не минула й інститут освіти. На початку вторгнення мали місце велика розгубленість і нерозуміння того, що і як потрібно робити в умовах, що склалися. Активні воєнні дії тривають уже більше року, але практика свідчать, що наші люди, організації та інститути виявляють високу стійкість, продовжують діяти і функціонувати попри складні обставини воєнного часу.

Інститут освіти і вітчизняні заклади освіти не є виключенням, вони продовжують виконувати свої функції та обов'язки щодо учасників освітнього процесу і суспільства в цілому. Заклади освіти напрацювали практичні рішення з тих складних питань, що виникли на початку війни, переважна більшість із них виявили надвисоку психоемоційну напругу. Ці

рішення потребували наукової рефлексії, чому і було присвячене наше дослідження, реалізоване за підтримки Люксембурзького інституту соціально-економічних досліджень. Це дослідження отримало назву «Резильєнтність інституту освіти: чого Європа може навчитися в Україні?». Ключовим поняттям дослідження стало поняття «резильєнтність» (освіти). Резильєнтність – це термін, яким активно оперує психологічна наука, але він майже не використовується стосовно соціальних систем, окремих соціальних інститутів. Проте, на нашу думку, в умовах глобальних соціальних криз та потрясінь, набуває значення не тільки (і не стільки) резильєнтність особистості, скільки резильєнтність соціальних систем, соціальних інститутів та організацій. На відміну від (традиційної) психологічної резильєнтності, назвемо цей термін резильєнтністю соціальною. Саме від такої – соціальної – резильєнтності залежить те, чи зможе суспільство вистояти та відродитися. Резильєнтність не може бути редукована до, наприклад, (стресо)стійкості, адаптивності, гнучкості тощо. Будь-який із цих термінів не відображує повною мірою сутність такої властивості, як резильєнтність. В існуючому понятійному апараті соціальних та поведінкових наук поняття соціальної резильєнтності (резильєнтності соціальних інститутів, організацій і суспільство в цілому) не є достатньо опрацьованим, а сам феномен є невивченим, оскільки більшість сучасних суспільств не має досвіду тривалого перебування у стані глобальних соціальних потрясінь. Окрім того, у практиці сучасних соціологічних розвідок відсутні дослідження феномену резистентності освіти, зокрема чинників, завдяки яким окремим закладам освіти вдається ефективно функціонувати в умовах глобальних соціальних потрясінь, зокрема таких, як війна. Маємо на увазі як резильєнтність різних учасників освітнього процесу (учнів, батьків, вчителів), так і резильєнтність закладів освіти і освітньої системи в цілому (з огляду на динаміку і якість макроуправлінських рішень).

У нашому дослідженні використовувалися якісні методи: фокусовані групові інтерв'ю, глибинні інтерв'ю. У грудні 2022 р. – січні 2023 р. нами було проведено 5 фокусованих групових інтерв'ю (кожна фокус-група – від 5 до 8 учасників) із батьками українських школярів із тих регіонів України, що є найбільш постраждалими від війни (Харківська, Донецька та Луганська області). На цій основі нами було відібрано 5 шкіл м. Харків та Харківської області, що виявляють високу резильєнтність під час війни (в тому числі вистояли в умовах окупації). Було проведено 10 глибинних інтерв'ю з учителями цих шкіл, а також 4 глибинні інтерв'ю з директорами і представниками адміністрацій.

За результатами дослідження було виявлено, що школи не однаково справляються з труднощами війни – є такі, що функціонують максимально ефективно, проте деякі інші не виконують своїх функцій навіть на достатньому рівні. Для тих шкіл, що ефективно справляються з ситуацією війни і виявляють високу резильєнтність, характерні:

- здатність швидко вирішувати проблеми, наявність налагодженого механізму, як діяти у ситуації блекауту або масованого обстрілу, а також чітких інструкцій щодо забезпечення паралельного навчання учнів, які перебувають за кордоном;
- доброзичливі стосунки між усіма учасниками освітнього процесу – такі, що базуються на взаєморозумінні і взаємодопомозі;
- не тільки використання різноманітних засобів, каналів освітньої комунікації (месенджери, платформи для онлайн-зустрічей, соціальні мережі, електронна пошта), але й систематичне спілкування між всіма учасниками освітнього процесу, щоденні «переклички», контроль відвідуваності учнями навчальних занять, моментальний зв'язок із батьками у разі, якщо учень не вийшов на заняття;
- налагоджена система підтримки, в тому числі психологічної, для всіх учасників освітнього процесу;
- планування (в тому числі і стратегічне) як невід'ємна складова життєдіяльності вчителів, керівників і резильєнтних шкіл у цілому;
- плекання надії, непохитна віра в перемогу України, у перспективне і успішне майбутнє країни та вітчизняної системи освіти;
- плекання цінностей, приділення значної уваги вихованню на цінностях.

Проведене дослідження засвідчило, що освіта в цілому має принципово важливе значення для людей. З самого початку повномасштабного вторгнення, в другу чергу (після питань забезпечення відносної безпеки для життя), знаходячись під обстрілами або покидаючи власну домівку, у людей виникало питання «Що ж буде з освітою?». Більшість наших респондентів зауважило, що це питання актуалізувалося і набуло значущості вже протягом першого тижня від початку повномасштабного вторгнення. Деякі респонденти зазначили, що, покидаючи рідний дім, вони не взяли інструменти для роботи або якісь предмети одягу, побуту тощо, але взяли шкільні підручники своєї дитини.

Ми виявили, що освіта під час війни набуває нової функції, якої вона ніколи раніше не виконувала (навіть під час усіх попередніх масштабних і тривалих війн) – функції «нормалізації життя» (унормування, упорядкування повсякденності) значної кількості цивільного населення. Учні шкіл та їхні батьки, студенти університетів, вчителі шкіл і професори університетів, керівники закладів освіти – це мільйони людей, які вимушені виживати в умовах війни. Поки освіта функціонує, всі ці мільйони залучені в освіту кожного дня. Вони відволікаються від негативних і жахливих новин, отримують можливість сконцентруватися на інших важливих справах, пов'язаних із навчанням та викладанням. Усі без виключення респонденти, які взяли участь у дослідженні, заявляли, що відновлення освітнього процесу стало «спасінням» від тотального негативу війни, своєрідним «вікном» у нормальне, звичайне життя, а також приводом для планування і організації

подальшого життя. Зауважимо, що у мирні часи освіта не унормовувала повсякденність, вона сама була повсякденністю і сприймалася як норма. Воєнна повсякденність цивільного населення – це щоденні дії зі збереження життя та виживання. Тому освіта втрачає функцію реалізації повсякденності, натомість набуває функції її унормування і упорядкування.

За часів минулих війн для функціонування освіти не було жодних можливостей. Мільйони людей, які у мирний період були задіяні в освіті, втрачали роботу та основне заняття. Можливо, тому суспільства тих часів потерпали від стану соціальної аномії. Сучасна освіта завдяки пандемії отримала чудовий досвід онлайн-функціонування. Тому мільйони людей, у тому числі молоде покоління, попри війну, залишаються задіяними в освіті. На нашу думку, функціональність освіти є одним із вагомих чинників, що не дозволяє воєнному українському суспільству навіть наблизитися до стану соціальної аномії (що є типовим для всіх воюючих суспільств). Таким чином, резильєнтність системи освіти під час війни значною мірою забезпечує стійкість суспільства в цілому.

Наталія ОБУШЕНКО

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ДОСВІДУ КРАЇН З МЕТОЮ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Формування теоретичного підходу до особливостей систематизації нормативно-правових положень трудової галузі права нашої країни було б неповним без глибокого аналізу зарубіжного досвіду в цій сфері.

Так, якщо говорити про систематизацію трудового законодавства, то це питання не є чимось новелістичним. Відповідні тенденції до цього було напрацьовано в різних країнах світу. Звернемо, зокрема, увагу на досвід Канади. Ця країна Північної Америки має власний досвід систематизації трудового законодавства, про що свідчить наявність власного кодифікованого акта трудової сфери – Трудового кодексу Канади. Структурно трудовий кодекс Канади складається з 16 розділів та 265 статей. Відповідно до тексту нормативно-правового акта він регулює відносини праці або пов'язані з нею відносини, що виникають у будь-якій сфері трудової діяльності, зокрема підприємництва, праці на залізничному транспорті, повітряному або іншому